

EL TEMPS LLIURE, L'AUTORITAT I LA MORT

“REFLEXIONEM PER EDUCAR MILLOR”

**Josep M. Andrés i Roser Gallart
Carles Ariza i Margarita Montobbio
Iñaki Echebarria i Cristina Manresa
Joaquim Fernández-Díaz i Rosa Monreal
Josep M. Lozano i Pilar París (Coordinadora del grup)
Josep M. Rambla, sj.**

SUMARI

1. El temps lliure i les activitats extraescolars
2. L'autoritat amb els fills, avui
3. Quan els fills ens pregunten sobre la mort

Un grup de pares es va començar a reunir preocupats per l'educació dels seus fills. De la posada en comú de les seves experiències, de les seves preocupacions i de les seves dificultats a l'hora de plantejar la seva educació, s'han elaborat aquestes "Reflexions".

Aquesta col.lecció "**Reflexionem per educar millor**" voldria posar a l'abast dels pares alguns elements que afavoreixin i dinamitzin el diàleg entre ells i/o amb altres pares sobre qüestions educatives, de manera els pugui ajudar en el camí de fer créixer els seus fills.

Aquest és el segon llibret de la col.lecció "**Reflexionem per educar millor**" que publica l'EIDES. Amb aquesta publicació es consolida el treball iniciat per aquest grup de pares fa, gairebé, quatre anys.

En el primer llibret es tracten els següents temes:

- Com eduquem el consum
- Els pares i la gelosia dels fills
- Com eduquem la fe dels nostres fills

El desig més sincer és que aquests *papers* ajudin a altres pares, de la mateixa manera que ha permès al grup que ha preparat aquests materials, compartir i madurar junts en els reptes educatius que els propis fills van plantejant.

1. EL TEMPS LLIURE I LES ACTIVITATS EXTRAESCOLARS

1. SITUACIONS DE VIDA

“Ara el meu fill em surt que no vol anar a les classes de flauta travessera perquè diu que s'avorreix. Amb el que em costa i el temps que perdo portant-lo i anant-lo a buscar!”

“A l'escola els posen massa deures; no s'adonen que, amb l'anglès, el bàsquet i el solfeig, els pobres ja en tenen prou. I, és clar, no ens endurem els llibres a la torre...!”

“Es passen el dia enganxats a la tele; quan no fan res que els interessi es posen a l'ordinador amb els videojocs. No hi ha manera que agafin un llibre.”

“Han de començar la música de ben joves; si no, després ja és massa tard per aprendre un instrument. És el que em va passar a mi”

“Avui sense l'anglès no es pot anar enlloc. Per tot t'ho demanen. I amb l'escola no n'hi ha prou.”

“La nena ja té cinc anys. No sé si l'hauria d'anar apuntant a una activitat extraescolar...”

“No sé què els ha agafat que ara no volen anar a l'esplai. I el cas és que, quan hi van, s'ho passen bé. No sé si faig bé obligant-los a anar-hi.”

2. DE QUÈ PARLEM?

No ens referim al temps de vacances, cosa que mereixeria un tractament a part, ni a la manera com ocupem el cap de setmana. Entenem per temps lliure aquell que es viu al marge de la jornada de treball o la jornada escolar. I encara que en el marc de la professió o a l'escola trobem també convivència, formació, etc., podríem descriure el *temps lliure* com a:

Un temps de convivència: ja que permet dedicar estones més llargues a aquelles persones amb qui ens sentim més a gust: família (pares, avis, cosins, etc.), amics, companys d'afeccions, etc. I, junt amb ells, podem escoltar música, passejar, xerrar, anar d'excursió...

Un temps formatiu/educatiu: ja que permet realitzar activitats per a aprofundir coneixements, habilitats, etc. (idiomes, informàtica, mecanografia, música, pintura...). Alguns poden estar molt relacionats amb la preparació que es busca obtenir per al futur; però això no hauria de ser el que dominés ja que en el temps lliure més aviat es busquen activitats alternatives o que trenquin amb l'activitat quotidiana.

Un temps per gaudir: per passar-nos-ho bé amb allò que ens agrada, que projecta els nostres ideals o interessos, que desenvolupa la nostra personalitat (col.leccionar, llegir, pintar, jugar).

Un temps de descans: encara que hi hagi activitat, aquesta ha de ser prou relaxada, proporcionada i/o diferent de l'habitual; i ha de permetre temps suficients de repòs (el cos necessita descansar, cal dormir les hores suficients, no podem anar enfilant una activitat darrere l'altra sense parar).

Un temps flexible: que permeti relativitzar o canviar ritmes i que eviti traslladar més enllà del treball o l'escola les presses, les obligacions ineludibles, els nervis, etc. La qual cosa no vol dir que en determinades activitats no calgui una certa disciplina o ordre. Però, en general, ha de permetre de tenir espais per a no fer res, per seure, per passejar, per fer coses que no demanen planificació: el temps lliure és lliure.

Normalment, l'infant té el fort de la seva vida centrat en l'escola. Però no hem de pensar que la formació es rep només a l'escola. Hi ha altres aspectes de la persona que poden ser treballats a través de les activitats fetes fora de l'horari escolar. Cada àmbit, escolar i extraescolar, és un àmbit d'aprenentatge i no podem oblidar-lo. Hi ha moltes experiències que els nois i les noies van tenint i aprenentatges que van fent a través de les activitats fora de l'escola i que constitueixen un bagatge molt important que no s'improvisa en quatre dies:

- creixement de la pròpia autonomia
- experiències de convivència
- educació de la sensibilitat
- actituds de solidaritat
- creixement de la capacitat d'iniciativa i creativitat
- actituds de compromís, de tolerància, d'obertura
- capacitat de treballar en equip, de compartir
- el conreu d'afeccions
- el respecte a la natura, etc.

Els esports, els agrupaments escoltes, les associacions juvenils, les agrupacions esportives etc., poden ser també escoles de formació importantíssimes. No són simplement el recurs dels pares per a entretenir o tenir ocupats els seus fills. La convivència en un grup pot donar un context adequat per a la maduració i la formació dels nois i les noies. Quan arriben edats difícils, com l'adolescència, hauran crescut unes arrels que, en la majoria dels casos, podrien ajudar a superar els problemes que es plantegin. I, més endavant, tot això potser contribuirà a conformar la persona adulta.

3. COM AFECTA LA QÜESTIÓ ALS PARES

Sovint les activitats dels fills comporten per als pares una dedicació important de temps (acompanyar-los o recollir-los, estar amb ells mentre realitzen l'activitat, etc.). Tot plegat demana una bona planificació. També cal tenir en compte que algunes de les activitats que es trien pensant que ocuparan un parell d'hores poden, al llarg d'un curs, anar demanant nous espais (competicions, partits en dissabte al matí, exhibicions, concursos...) i potser la família no està disposada a assumir-les. Abans de comprometre-s'hi val la pena valorar-ho.

Pot ser interessant també trobar activitats que permetin, de manera habitual o esporàdica, que els pares passin estones amb els fills, o activitats que fan pares i fills conjuntament i els permeten un temps de convivència que d'una altra manera els costa de trobar.

Quan es planifiquen per als nois i les noies les activitats fora de l'horari escolar no s'ha de buscar el més còmode (per horaris, desplaçaments, etc.) o el que facin els seus companys d'escola. Massa sovint es trien les activitats en funció de preus i adequació als horaris dels pares més que no pas pel que realment és bo per a ells o perquè són adequats als seus interessos.

Tot i això, de vegades, els pares es troben forçats a implicar els nois i les noies en alguna activitat ineludiblement, com ara quan els fills tenen vacances i els pares no (Nadal, juliol, etc.). Sense sentir-se culpables per aquesta situació que els ve forçada, han de procurar trobar la millor activitat tenint en compte l'opinió dels fills, els seus gustos, etc.

Lògicament, les possibilitats econòmiques, el lloc on es viu, els horaris, poden condicionar molt l'elecció d'activitats per al temps lliure. Però, fins i tot tenint en compte això, avui el ventall d'ofertes és ampli i s'adapta a moltes possibilitats; i a més, aquest ventall tendeix a créixer.

4. COM PODEM AJUDAR?

Temps lliure no és sinònim de no fer res. Però tampoc no vol dir un temps ocupat fins al límit. Mirant de complementar el que s'ha dit més amunt podríem suggerir alguns elements perquè cadascú elabori els seus *critèris en l'elecció de les activitats extraescolars* dels nois i les noies.

Adequació a la pròpia personalitat i interessos

Cal no forçar-los a fer una activitat que no els agrada, ells hi tenen alguna cosa a dir a l'hora de triar l'activitat. Convé dialogar amb ells per tal d'ajudar-los en l'elecció, orientar la seva decisió sense limitar les seves preferències, valorar el compromís que suposa vincular-se a una determinada activitat, etc. No és senzill ja que no es tracta de fer les coses només perquè el noi o la noia ho vol ni perquè els pares ja ho han decidit sinó de buscar un cert equilibri.

Tampoc no hem d'intentar que els fills facin el mateix que els pares van fer o bé el que aquests haguessin volgut i no van poder fer de petits. Ni es tracta que tots els germans facin el mateix o passin per les mateixes experiències. Hem de saber trobar per a cadascú el que li convé o allò per a la qual cosa té inclinació; han de ser activitats que lliguin amb els gustos, aficions, manera de ser de la persona. Quan establim l'obligació de realitzar una activitat com a deure, sense que això sigui lliurement acollit o acceptat, estem convertint aquesta activitat en feina i no permetem el lleure (lleure té relació amb cosa lliure); i quan imposem aquesta obligació a una altra persona no permetem que sigui ella mateixa i podem generar frustració i desgana.

Trencament respecte de l'activitat habitual

Sigui d'ambient, de lloc, de persones, respecte de l'activitat laboral o escolar. És una qüestió d'higiene i ens permet obrir-nos a altres relacions o possibilitats, aconseguir un major

enriquiment. No és que sigui dolent practicar un esport a la mateixa escola o realitzar una activitat amb els companys de feina però si mai no hi ha cap possibilitat de sortir d'un mateix ambient, a la fi, això pot resultar contraproductiu.

Complementarietat

Respecte del tipus d'activitat que desenvolupem habitualment,

— ja que l'activitat escolar és força sedentària serà bo buscar l'exercici (p.e. és molt convenient que els nois facin esport o que participin en algun grup excursionista);

— si és molt intel·lectual potser ens caldrà alguna activitat manual (manualitats, maquetisme, jocs d'habilitat,...)

— si a algú li costa establir relacions, pot ésser interessant que formi part d'un grup que dugui a terme activitats diverses (teatre, expressió, plàstica...) i que desenvolupi vincles de comunicació amb un grup,

— si un noi és molt inquiet, pot ésser interessant que practiqui regularment una activitat que li permeti “descarregar-se” mitjançant el moviment i, al mateix temps, l'obligui a seguir unes regles i unes pautes de disciplina corporal,

De tota manera, hem de respectar les característiques i habilitats de cada noi/a i no forçar-los a fer el que no els va bé. Hem de tenir en compte la seva manera de ser i les seves inclinacions. En definitiva, mirar de trobar un cert equilibri.

Altres consideracions

— *Importància de la continuïtat.* És natural que els nois i les noies vulguin provar coses noves i canviar d'activitats sovint, però no hem de facilitar que es converteixin en tastaolletes i iniciïn noves activitats cada quinze dies. És important que s'adonin del valor de comprometre's amb un grup o amb una institució o amb uns companys i que sàpiguen mantenir-s'hi fins i tot en moments de cansament o desil·lusió; que sàpiguen acabar allò que han començat. Hi ha d'haver un equilibri entre l'estabilitat i la varietat.

— *Anar amb compte amb l'excés d'activitat.* Cal potenciar la motivació i el desig d'aprendre, però sense saturar. Hem de deixar que tinguin un cert temps desocupat, per jugar i somniar. Un excés d'activitats extraescolars pot produir l'efecte contrari al que desitgem i crear un neguit i una tensió emocional que pertorbin l'atenció, o fer que disminueixi el rendiment a l'escola a causa de la fatiga. I al contrari, l'absència de tot tipus d'activitat farà que els nois i les noies deixin de desenvolupar una part important de la seva persona.

— *Ajudar a despertar la creativitat.* De vegades ens trobem amb nois i noies que mostren falta d'interès per qualsevol activitat, passivitat, tot els avorreix. Moltes vegades això és fruit d'un món interior empobrit. És important educar la creativitat, la imaginació; ensenyar-los a gaudir de les petites coses, de la pau

d'estar amb un mateix, del silenci... Tot això no s'improvisa, demana estar per ells, acompanyar-los, compartir els nostres sentiments, gustos, etc.

— *Iniciació progressiva.* Quan els fills són petits convindria que no hi haguessin presses perquè comencin una activitat extraescolar. És important que els nens juguin, que convidin a casa amics o que vagin ells com a convidats a casa d'altres; que els pares juguin també amb ells. Ja arribarà el moment de començar una iniciació esportiva o alguna altra activitat formativa: el més propi dels nens és jugar. I, si és possible, en companyia. Per això, en el cas de famílies amb un únic fill, és molt important el contacte amb altres nens, ja siguin companys d'escola, veïns, familiars propers, etc.

5. QÜESTIONARI

1. Quines activitats extraescolars realitzen els nostres fills? Quins criteris hem fet servir per elegir-les?
2. Quin paper hi juguen ells en l'elecció?
3. Què comporten les activitats extraescolars per a la vida familiar?
4. De quina manera les nostres ocupacions o activitats condicionen les dels fills?
5. Considerem que el ritme d'activitats extraescolars que realitzen és equilibrat? Per què?
6. En parlem amb els fills de les seves activitats extraescolars? De quina manera tenim en compte el que ens transmeten?

2. L'AUTORITAT AMB ELS FILLS, AVUI

1. SITUACIONS DE VIDA

“En Jordi sempre fa el que vol. Sempre té l'última paraula. No sé què pintem” (La mare al pare).

“Sembla mentida, però quan jo dic que el nostre fill ha de fer una cosa, tu sempre estàs al costat seu i no hi ha manera de posar-nos d'acord. Total, que el nen fa el que vol” (El pare a la mare).

“Per molt que tu ho diguis, no penso posar-me aquesta faldilla. Vull els texans...” (Mercè, 8 anys).

“No entenc res. Ara sembla que a l'escola ja no es preocupen d'educar els nens i les nenes. El meu nét parla de qualsevol manera amb els seus professors i professores. No hi ha aquell respecte que hi havia abans...” (Avi de 65 anys que fa de cangur permanent).

“Al Sergi no el vull a classe mentre no demani disculpes, compleixi el càstig i els seus pares hagin parlat amb mi” (Anna, professora de 5è de Primària).

“D'acord, em tractes com un amic, però no oblidis que sóc el teu pare” (Al fill de 15 anys).

“Això és el que creus tu que és bo per a mi. I com que ets el pare, creus que no et pots equivocar” (Filla de 13 anys al pare).

2. DE QUÈ PARLEM?

Al diccionari podem trobar una definició d'autoritat com “el poder de manar, de dirigir. Qualitat d'aquell que sap fer-se obeir”. Aquí parlem de l'autoritat dels pares i de les persones (avis, parents, professorat...) que intervenen en el procés maduratiu i educatiu dels nens i adolescents que permet orientar l'educació dels fills i també parlem del respecte dels fills envers els pares i els educadors. Deixarem de banda, per tant, altres aspectes de la autoritat en altres camps de l'activitat social.

No parlem de l'autoritarisme que implica la submissió incondicional a l'autoritat que es practica a vegades per part dels pares a la llar i que no permet el creixement i la realització com a persona del qui obeeix. L'educació i el creixement personal dels fills necessita un clima de seguretat (que prové d'una autoritat ben entesa), de confiança i de llibertat.

L'autoritat ben exercida en la família genera seguretat, ja que proporciona als fills uns punts de referència clars i confiança en les indicacions dels pares. L'autèntica autoritat és la que és acceptada, la que provoca el reconeixement de l'altre.

Una qüestió important és que l'autoritat dels pares s'ha d'exercir des de l'inici de la vida dels infants i no és una responsabilitat que s'ha d'estrenar amb la seva adolescència. Els estudiosos afirmen que els anys més importants per a la maduració i l'educació dels nens i les nenes són els primers 6-8 anys. És ja en aquest moment de l'establiment d'hàbits i de normes quan es necessita l'exercici de l'autoritat dels pares i les mares. L'actuació dels pares amb els fills durant els primers anys en situacions de la vida quotidiana com el manteniment de l'ordre en les coses, la col·laboració en les petites tasques domèstiques, l'ús prudent de la TV i l'ordinador, la forma de jugar amb els germans o els amics, l'aprenentatge de menjar de tot...,

és clau per establir un marc d'actuació.

3. COM AFECTA LA QÜESTIÓ ALS PARES

L'autoritat té mala premsa en la nostra societat. Als més grans, els recorda i representa un temps en el qual el ciutadà normal no tenia reconeguts els seus drets. L'autoritat en la societat civil, militar i/o religiosa representava el poder absolut.

És interessant indicar que l'autoritat dels pares té poc a veure amb l'autoritat i el poder de la societat, ja que està basada en l'estimació, en l'afecte i a tenir cura els uns dels altres. No és el resultat d'unes votacions i es concreta en el dia a dia, a donar punts de referència, a establir un diàleg permanent. Això no impedeix, com passa en tota relació humana, que de tant en tant puguin sorgir conflictes que s'han de resoldre.

En l'àmbit personal, incloent-hi el familiar, l'autoritat s'havia viscut massa sovint com un patiment: els nens el que havien de fer era escoltar i fer el que deien els pares!; no hi havia espai per a la reflexió crítica ni l'adhesió voluntària.

La democràcia ha introduït canvis importants en la relació entre els poders públics i els ciutadans i les ciutadanes, entre els membres de la mateixa família, en les relacions educatives en el marc escolar... El principi d'autoritat ha entrat en crisi com tants d'altres valors, i les relacions interpersonals es produeixen en un marc més igualitari en el qual els raonaments i, especialment, les experiències prèvies, la trajectòria en la relació..., donen o treuen autoritat. Encara que no s'ha de pensar que tots els problemes entre pares i fills es poden resoldre només parlant: en més d'una ocasió serà necessari que els pares diguin l'última paraula, precisament basant-se en l'estimació i el bé dels fills.

En aquest sentit, un aspecte rellevant de l'exercici de l'autoritat dels pares és la necessitat de *marcar límits* que vénen determinats pels valors que pretenen transmetre. I això significa que, en alguns moments, el manteniment dels límits pot provocar un cert patiment tant pels pares com pels fills. Es poden produir situacions difícils que impliquin falta de comunicació, malhumor...

D'una altra banda, la incorporació de la mare al mercat laboral, la precarietat laboral, la necessitat de treballar amb horaris que dificulten la relació continuada amb els fills..., provoquen una dinàmica familiar que no afavoreix una relació natural i, per tant, una percepció equilibrada de l'autoritat:

- massa sovint, els avis són els cangurs oficials i sobre ells recau un excés de responsabilitats educatives,
- es produeix un moviment de transferència a l'escola una bona part de les responsabilitats pròpies dels pares vers els fills,
- els pares són conscients de la manca de temps dedicat als fills i, des d'una certa mala consciència, de vegades prenen la postura de no contrariar els fills, no ser crítics amb els seus comportaments egoistes o poc solidaris, tenen por a exercir la seva autoritat per tal de no frustrar els fills...,
- en poc temps, s'ha passat d'un sistema autoritari dels pares a un cert contracte

tàcit segons el qual cadascú fa el que vol. Sovint els pares, per por al conflicte, es rendeixen i deixen d'assumir les seves responsabilitats educatives.

Finalment, cal indicar que la societat en què s'ha d'educar actualment es caracteritza per la seva heterogeneïtat de manera que els missatges de la TV, de la premsa, els valors de les famílies amics dels nostres fills..., poden ser molt diferents dels nostres. Aquesta realitat implica que els pares no han d'improvisar permanentment; ben al contrari, han de tenir molt clars quins són els referents importants. Més d'una vegada toca dir als fills: "ho sentim, però a casa nostra és diferent".

4. POSSIBLES RESPOSTES DELS PARES

En aquest nou escenari s'ha de resituar i repensar el paper educatiu de l'autoritat en cadascun dels àmbits educatius i en els diferents estadis maduratius dels fills. L'autoritat es manifesta clarament educativa quan va acompanyada d'una dosi molt important de flexibilitat, de manera que amb els diferents fills o en diferents moments ha d'exercir-se de diferents maneres.

Algunes components personals dels pares, la convicció profunda respecte dels propis valors, el to de veu, l'equilibri en l'exigència..., són també factors a tenir en compte.

Com a consideració general, es pot dir que no es tracta de, simplement, donar ordres i indicacions i passar a una altra cosa. Les ordres han d'anar acompanyades d'arguments positius, han de generar confiança i ser, en general, acceptades de bon grat. Davant les dificultats, els pares no poden defugir les seves responsabilitats encara que pugui resultar dolorós el manteniment d'una decisió presa. Saber dir un no a temps i mantenir-lo, pot tenir un gran valor de cara al futur.

L'autoritat dels pares requereix que sigui realista amb les condicions i els entorns dels fills. És important el seguiment continuat del seu creixement, conèixer els ambients, les amistats, els interessos..., perquè la resposta dels pares als problemes sigui fruit del coneixement i no de la improvisació.

En una societat que invita constantment al plaer, a l'individualisme, a la comoditat..., la tasca dels pares es presenta com un repte per educar en el valor de l'esforç, del treball ben fet, de la solidaritat; i en aquest aprenentatge l'autoritat dels pares es revela com una eina imprescindible.

L'autoritat invita a créixer, aconsella i ajuda a donar passes endavant: són els fills els qui avancen, els autèntics protagonistes del seu creixement com a persones.

L'objectiu final de l'exercici de l'autoritat dels pares és la consecució de la plena autonomia dels fills. En la mateixa mesura que els fills assumeixen les seves responsabilitats, va desapareixent la necessitat de l'autoritat dels pares. L'estratègia més eficaç, quan són grans, és una retirada gradual en la intervenció per part dels pares per facilitar l'assumpció responsable dels fills.

5. COM PODEM AJUDAR

Sembla oportú indicar alguns eixos fonamentals per tal d'exercir l'autoritat adequadament i

perquè realment resulti educadora:

Temps. L'educació requereix temps i en la mesura que l'autoritat es manifesta en petites decisions quotidianes, és necessari que els pares reservin temps per estar, parlar, comentar amb els fills. Això es pot aconseguir introduint canvis organitzatius en certs hàbits:

- Treballar menys hores encara que es guanyi menys.
- No utilitzar els avis o personal extern en l'atenció als fills, excepte en casos necessaris.
- Menjar sense TV per afavorir el diàleg.
- ...

Diàleg. L'autoritat dels pares ha d'anar acompanyada de diàleg. No es tracta d'aconseguir la submissió a un poder allunyat i que, simplement, s'imposa. El diàleg afavoreix l'exercici d'una autoritat amb la suficient flexibilitat com per fer reconèixer als pares els seus errors (“Perdona, però ahir tenies raó”) i acceptar amb normalitat les excepcions a la regla general. Una autoritat dialogant per part dels pares accepta que el fill tingui raó quan efectivament la tingui.

Coherència. El que avui és negre no pot ser blanc demà. És fonamental que des de molt petits els nens i les nenes s'adonin de quins són els missatges, els valors importants, els comportaments positius. I amb això hi ha d'haver un acord de principis bàsics entre els pares. És profundament antieducatiu manifestar discrepàncies importants davant dels fills en temes de caràcter educatiu.

Perseverança. L'educació és un procés que dura tota la vida i és necessari que l'esforç educatiu es produeixi amb continuïtat. Amb massa freqüència els pares estan temptats de pensar que no hi ha res a fer, que és millor deixar que el fill o la filla s'ho trobi...

Oportunitat. A ningú no li agrada que li indiquin el que ha de fer i menys cada dia i a cada hora. L'autèntica autoritat dels pares afavoreix l'existència d'espais de llibertat on els fills han d'optar i comprovar el resultat de les seves decisions al marge dels pares...

Jerarquia de valors. L'esforç i l'autoritat s'ha de centrar en les qüestions realment importants. Massa sovint els pares i les mares donen importància desproporcionada a aspectes secundaris. És fonamental seleccionar les qüestions importants i jugar fort.

Col·laboració pares-escola. Encara que la responsabilitat primera i principal de l'educació dels fills és dels pares, l'escola exerceix un paper molt important en l'educació sobre l'autoritat, perquè és el primer lloc on es produeix la seva socialització. És d'un gran interès educatiu que els fills percebin un clima de confiança mútua entre els pares i l'escola. En cap moment, els pares no poden desautoritzar el professorat davant els fills. Però les dificultats s'han de parlar directament amb l'escola.

6. QÜESTIONARI

1. Què entenem per autoritat? L'autoritat la considerem necessària?
2. ¿Estem convençuts que és imprescindible per a l'equilibri dels nostres fills marcar unes pautes, uns límits?
3. ¿Recordem alguna ocasió que hàgim viscut una manca de respecte, un tracte massa “de col·legues” dels nostres fills amb nosaltres? Quina ha estat la nostra reacció?
4. Frequentment, però sobretot a l'adolescència l'autoritat comporta conflictes, estem disposats a educar en el conflicte?
5. *Si l'autoritat dels pares és percebuda pels fills en el dia a dia mitjançant el diàleg i la manera de pensar i fer en les situacions domèstiques quotidianes, dediquem suficient temps a “estar”, a dialogar, a compartir estones amb els nostres fills?*
6. *Com valorem el paper del professorat i de l'escola del nostre fill o filla a casa? Si l'escola ha estat triada perquè hi ha una profunda sintonia entre les aspiracions dels pares respecte dels fills i el tipus de centre, confiem en la tasca del professorat? En els moments de conflicte, com ens manifestem davant els fills? Desautoritzem l'escola...?*

3. QUAN ELS FILLS ENS PREGUNTEN SOBRE LA MORT

1. SITUACIONS DE VIDA

“Mare, tu et pots morir? I el pare? Tots ens hem de morir? Per què?”

“Me l'estimava tant l'avi! Ja no el podré veure més. On és ara l'avi?”

“Encara no li hem dit res a la nena. Avui ha anat a l'escola com sempre. No cal fer-la patir més del compte. L'estimava tant. No cal que hagi de passar per l'enterrament i tot això. Ja li ho direm d'aquí uns dies.”

“La malaltia del meu germà va durar uns mesos. Jo era petit, tenia 9 anys. Veia tothom amoïnat, però davant meu dissimulaven per no fer-me patir. Quan va morir vaig ser molt fort! El mateix dia vaig anar a l'escola com si res, i no vaig vessar ni una llàgrima.”

“Em van dir que l'àvia estava a l'hospital, perquè no es trobava gaire bé, i ja no la vaig tornar a veure mai més. Amb el temps em vaig adonar que s'havia mort però no m'ho volien dir. Mai no m'havia trobat tan sola, no podia confiar en ningú.”

2. DE QUÈ PARLEM

Parlem de la mort. I parlar de la mort vol dir parlar de les separacions, de les pèrdues i se'ns fa difícil i a voltes ens fa por.

I si parlar de la mort és difícil, parlar-ne amb els fills encara ho és més, sobretot quan es tracta de la mort de persones estimades.

A més, el nostre entorn social no ens facilita gaire les coses. A la nostra societat occidental, on a través de la publicitat i el consum, es potencia l'èxit, el poder, el plaer immediat, l'eterna joventut..., la mort no hi té cabuda, és un tema tabú, a l'igual del dolor, la malaltia, les discapacitats, la pobresa..., i s'intenta dissimular i amagar.

Dissimular i amagar, i també desconnectar-la dels sentiments, perquè, paradoxalment, aquesta mateixa societat ens està inundant constantment, a través de la TV i el cinema, de violència i de morts. Unes morts fredes, llunyanes, poc reals, on les emocions i els sentiments sembla que no comptin i que d'alguna manera ens fan insensibles a altres realitats sovint tràgiques (guerres, fam, violència...) que vivim com a mers espectadors. Nosaltres, en abordar aquest tema, volem referir-nos a la mort que ens implica emocionalment, a la mort de les persones que estimem, a la nostra pròpia mort...Voldríem fer una reflexió sobre com vivim el fet de la mort en les nostres famílies, com la tenim assumida com a pares, com la plantegem als fills.

3. COM AFECTA LA QÜESTIÓ ALS PARES

Creiem que la manera com ens plantegem el tema de la mort com a individus i com a parella, i de quina manera ens afecta la qüestió als pares, condicionarà d'una forma important la manera de treballar-ho amb els fills.

Sovint hi ha més dificultats per part dels pares a l'hora de pensar en la mort, de parlar-ne i

d'acceptar-la, que per part dels mateixos fills. Ens fa respecte i ens fa por, i pensem que el fet de no pensar-hi i no parlar-ne ens permet viure més tranquils.

Però per als fills és un tema com tants d'altres, un tema que els preocupa i els planteja preguntes que necessiten respostes. Si comencen a notar en nosaltres actituds evasives, respostes poc clares..., començaran a captar que és un tema tabú del qual és millor no parlar-ne i es quedaran sols amb les seves angúnies.

En canvi, si davant les seves preguntes troben uns pares sincers i serens, que procuren no defugir el tema i en parlen honestament, contestant allò que realment creuen, els fills podran parlar-ne, pensar-hi i acceptar-la d'una altra manera quan aquesta es faci més propera.

En la vida quotidiana es donen diferents situacions que ens situen davant el fet de la mort i que ens afecten de maneres també diferents. No és el mateix si es tracta de la mort de persones llunyanes, més o menys conegudes, o si és una persona de la família, o bé l'espòs o l'esposa o un dels fills. No és el mateix si es tracta d'una mort esperada per un procés llarg de malaltia o per l'edat molt avançada de la persona o si és una mort sobtada... Ben segur que la tristesa i aflicció no serà la mateixa en cada situació, i per tant la manera de poder abordar el tema amb els fills també serà diferent.

Probablement, la situació més difícil és la que es dona quan es tracta de la mort d'una persona molt estimada (un dels pares, un avi o àvia, un dels fills...). Els pares sovint se senten massa trasbalsats per poder-ho explicar als fills. El dolor és molt intens i es voldria estalviar al fill aquest patiment. Es té por de no poder aguantar el plor davant del nen, i s'intenten dissimular al màxim aquests sentiments com una manera d'impedir que ell també se senti envaït per la tristesa i el dolor. Les preguntes dels fills per què ha mort?, com ha mort?, què passa després de la mort?, s'acostumen a contestar amb evasives o bé amb el silenci.

Als adults ens costa suportar el sofriment del dol, però encara ens costa més suportar el patiment dels fills i compartir amb ells el dolor (plorar amb ells, estar tristos amb ells).

4. POSSIBLES RESPOSTES DELS PARES

Davant de la mort, els pares podem prendre diferents posicions i actituds.

Actitud d'esperança, és l'actitud de la persona conscient que no hi ha vida sense mort i que justament perquè sap que ha de morir i ho accepta i ho comprèn, pot assumir el sentit de la vida i enfocar la mort i el dol positivament. És també l'actitud pròpia dels creients, que confien en Déu, el Déu que ens estima i ens acompanya en la nostra tristesa i dolor, i està sempre amb nosaltres, tant en la vida com en la mort.

Actitud de desesperació, que es dona quan la persona es desmoralitza i s'ensorra, sembla impossible assumir la pèrdua de la persona estimada i es pot caure en una actitud malaltissa i, a voltes, destructiva que no permet avançar. En aquesta situació és impossible parlar amb serenitat amb els fills i poder-los acompanyar en el seu dol.

Actitud tranquil·litzadora, que aniria molt lligada a la por, a la por a compartir el dolor, la tristesa, els sentiments... No se'n pot parlar i s'evita la realitat amb evasives, *ha marxat de viatge, està a l'hospital perquè està malalt...*, o *és al cel* (cosa que no és fàcil d'entendre pels

petits), o bé es passa la responsabilitat a Déu, *Déu se l'ha emportat*, amb el perill de convertir Déu en una figura cruel que s'emporta la persona que estimem.

Actitud d'acceptació estoica, en la qual davant de la mort no hi ha angoixa, ni esperança. S'accepta que la vida porta a la mort i aquest fet es viu com una realitat dura i colpidora que hem d'acceptar tant si ens agrada com si no, i així ho volem transmetre als fills.

5. COM PODEM AJUDAR

La mort és una realitat que ens acompanya en la nostra vida. Des que naixem tots sabem que hem de morir. És un fet *natural*, però costa molt tractar-lo amb naturalitat. És per això que cal anar preparant el terreny per abordar i parlar aquesta realitat amb els nostres fills, ja que si esperem a tractar-ho quan ens toqui més d'aprop, a més de tots els sentiments que emergiran i caldrà treballar, el factor sorpresa farà que tot sigui encara més complicat.

Abans que els fills es trobin amb la realitat de la mort de persones properes i estimades, hi ha situacions i actituds de la vida quotidiana que ajudaran el nen, des de molt petit, a anar-se acostant al fet de la mort.

— Quan mor un animal domèstic es pot aprofitar per explicar-li que s'ha mort i que ja no tornarà a viure i que tots els éssers vius acabem morint, i que és normal sentir pena i tristesa. Això és fàcilment entenedor pels nens perquè connecta amb la seva experiència i els seus sentiments.

— També ens podem ajudar de situacions quotidianes, que sense ser situacions de mort ens parlen de separacions, de pèrdues i que per paral·lelisme poden acostar-nos a aquesta realitat.

— És important deixar clar, sempre que surti el tema, que tots hem de morir. És fàcil contestar a un fill angoixat que diu “mare, no vull que et moris mai”, “no pateixis, la mare no es morirà, sempre estaré amb tu”, però amb aquesta actitud estem dient quelcom que no és veritat i que, a més de posar en joc la nostra credibilitat davant del fill, no li facilitarà que es pugui anar apropant al tema de la mort amb naturalitat.

Quan arriba la mort de persones molt properes i estimades pel nen, cal:

- Explicar-li aviat. És important no utilitzar subterfugis com *se n'ha anat de viatge o l'han portat a l'hospital...*, ja que per molt que s'intenti dissimular, el nen s'adona que passa alguna cosa i que se li està amagant; i això encara pot ser més dolorós ja que genera desconfiança envers els pares perquè sent que l'estan enganyant. És molt dur per al nen sentir que no pot compartir amb ningú els seus sentiments i la seva tristesa, i es pot sentir molt sol.
- Deixar molt clares dues idees bàsiques: *que la persona morta no tornarà*, i *que el seu cos està enterrat o bé convertit en cendra si s'ha incinerat*.
- Contestar honestament i de la manera més real possible totes les seves preguntes. Quan mor una persona estimada tots necessitem consol i sentir-nos

envoltats d'un ambient de confiança i seguretat, i això només es pot donar quan diem la veritat.

- En el cas de les famílies creients, pot ser un bon moment per comentar el sentiment profund que Déu ens estima, està amb nosaltres i ens acompanya en aquests moments tan difícils. Déu no ens deixa mai, ni en la vida ni en la mort.
- No amoïnar-se perquè ens vegin tristos o plorant; al contrari, això farà que el fill se senti més acompanyat i que s'adoni que els seus sentiments també són compartits pels éssers que ell més estima. Si veu que els adults intentem amagar i dissimular els sentiments, aprendrà aviat a no expressar-los i se sentirà sol amb el seu dolor.
- Que els fills participin en les cerimònies dels funerals i l'enterrament. Són cerimònies de record i acomiadament de la persona estimada que, sobretot si són viscudes des de la fe, seran font de consol i esperança.

Quan han passat els primers dies i es torna a la quotidianitat, serà convenient continuar parlant de la persona que ha mort, recordar-la, parlar de les coses bones que ens ha deixat, dels seus gustos, de les seves il.lusions..., i així possibilitarem que segueixi vivint, encara que d'una altra manera, en el cap i en el cor dels nostres fills i podran anar elaborant el dol per la seva pèrdua.

6. QÜESTIONARI

1. ¿Tenim algun record de la nostra infància relacionat amb el tema de la mort? Com vàrem viure aquella situació? Com ens vàrem sentir?
2. ¿Hem viscut en la nostra família la mort d'algun familiar o algun amic molt proper? Què assenyalaríem d'aquells moments?
3. ¿Recordem alguna situació en què els nostres fills ens han plantejat preguntes sobre la mort? Quin tipus de preguntes ens fan? Què responem habitualment? Com accepten els fills les nostres respostes? Quines dificultats ens presenten?
4. Què creiem nosaltres sobre la mort? Com l'acceptem?

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94;
espinal@redestb.es; www.fespinal.com